

Juryrapport Ida Gerhardt Poëzieprijs 2024

Piet Gerbrandy, *Niets dan dit. Een lijflied voor de ziel* (Atlas Contact)

‘De *fis*. (...) De klank waarnaar ik altijd had gezocht, Die donker en precies alles zegt.’
Misschien dat de *fis* de ziel weergeeft, vanuit het middenrif geblazen, ‘de bodem waarop het denken rust’ en waar wellicht de ziel huist.

In de weergaloze bundel *Niets dan dit* schrijft classicus en dichter Piet Gerbrandy dat de *fis*, hoewel die alles ‘zegt’ wat er te zeggen valt, voorlopig een context nodig heeft, ‘een lied waarin zij reageert op medenoten’. Die context heb je ruim in handen met dit leerdicht, waarin een heel leven wordt beschreven via het lichaam en de geschiedenis van het lichaam of waarin één individuele klank weerklank zoekt, vindt en meetrikt. Voor Gerbrandy is het leerdicht als vorm geschikt om grote levensvragen op een beeldende manier te onderzoeken, zoals hij in het gesprek met Kyrke Otto vertelt (zie de podcast ‘Beeldspraak’ van het Poëziecentrum, 19 juni 2023). Dat poëtisch (zelf)onderzoek richt zich op wat de essentie van ons bestaan is, de essentie van ons lichaam binnen dat grote lichaam, de kosmos. Overall lees je mengvormen van denken, verbeelding en lichaam in een taal die aangenaam fysiek is. *Niets dan dit* is een bundel die zowel universeel is als persoonlijk, een lijflied voor de ziel die beweegt en droomt, een lied dat vormgegeven of misschien beter gezegd uitgevoerd wordt door gespierd en zingend denken. Wellicht is deze bundel met al zijn muzikaliteit en dwingende ritmes ook een poging om teniet te doen wat Gerbrandy eerder in een essay schreef bij het werk van J.H. der Roder: ‘Toen de danser een prater werd, was hij reddeloos verloren.’ Aan de andere kant zou je kunnen zeggen dat in deze bundel de danser en de prater zich samen van hun beste kant laten zien.

Elke bladzijde heeft een voetnoot, met een verwijzing naar historische werken, van bijvoorbeeld Aristoteles, Ovidius of de Bijbel en naar de dichter zelf op de eerste bladzijde van de openingsafdeling ‘Slapen’. Zo borduurt Gerbrandy intertekstueel voort, en weeft een talig universum, dat een co-creatie is van literatuur, muziek en verwante denkers. En al stelt hij in zijn aantekeningen dat die literatuurverwijzingen voor de interpretatie van het gedicht niet relevant zijn, toch zijn ze deel van de wereld waarin ‘dit’ (zijn bundel) en de dichter zelf zich bevinden. Ook zonder die verwijzingen uit te diepen, kun je enorm genieten van dit werk, maar een leerdicht zou geen leerdicht zijn als het de lezer niet iets wil meegeven, een handreiking wil doen met de enorme reikwijdte van de kennis die Gerbrandy oproept. Daarnaast zijn er verwijzingen naar bronnen in de gedichten zelf die de lezer kunnen aansporen om bijvoorbeeld eens op zoek te gaan naar het lied ‘Shady groves’ of ‘ballades en banjo tunes’ uit de Verenigde Staten.

Ritme is net als in eerder werk van Gerbrandy ook hier de stuwende kracht, zie de woorden van Cynan Jones die als motto fungeren: ‘This is going to be about rhythm. You cannot control anything else, remember. But you can control your rhythm’. In het verhaal van Jones worden angst en gevaar bezworen door ritme of bijna ritmische vragen. In deze bundel gaat het om de moeite om in slaap komen maar uiteindelijk vooral ook over een zinvolle manier om te begrijpen wat lichaam en bestaan behelzen in een deels onlichamelijke omgeving, een plek waarbinnen je makkelijk van je kern

afdrijft.

Net zoals de *fis* betekenis krijgt binnen de context van de andere noten ontstaat betekenis vaak binnen een geheel. Geconfronteerd worden met het idee van dat geheel kan vragen oproepen over je eigen positie. In een gedicht dat ook over verlegenheid lijkt te gaan en het daaruit voortkomende verlangen naar afzondering lezen we: 'Ritme en betekenis gaan niet zomaar samen. Toch ontstaat betekenis vaak binnen een ritmisch verband. Dat wordt dan aangegeven door de woorden zelf en niet door hun omgeving. Je moet ze de kans geven hun ritme te zoeken anders kruipen ze diep in hun schulpen.'

Zes afdelingen worden omarmd door een lied van de vier elementen die het leven hebben gebaard; het lied van de steen, adem, bloed, licht: 'vier weefsels die één tekst tot klinken brengen'. Ten slotte smeedt het vijfde element liefde de elementen aaneen, 'dat wat bestaan mag zijn bestaan vergunt/totdat het weer uiteenvalt en vervliegt'. In stevige vijfvoetige jamben, liederen van zes terzinen, of proza volgen we het lyrisch ik dat de slaap probeert te vatten door een techniek die hij van zijn 'voedster' heeft geleerd. Een methode die in de mindfulness ook wel als de *bodyscan* wordt aangeduid. Met 'begin dus aan de grens van wat jou uitmaakt' zoomt Gerbrandy in op het lichaam en denken van het lyrisch ik, waarna hij uitzoomt naar de wereld die hem omringt om vervolgens weer in te zoomen op de wetenschap, filosofie en intertekstualiteit. Van het particuliere lichaam naar het universele lichaam dat kosmos heet en terug. Deze benadering roept de vraag op wat het lichaam eigenlijk is en of de grens van dat eigen lichaam ophoudt bij de fysieke grens van de huid. Alles wat zich daarbuiten bevindt aan kennis en materiaal wat door het andere en de anderen wordt gegenereerd lijkt er een onmisbaar bestanddeel van te zijn. Vanzelfsprekend wil dit leerdicht het raadsel van het zijn niet ontrafelen: 'Wat de atomen niet kenbaar willen maken onttrekt zich aan de blik van wie uit hen is opgebouwd'. Gerbrandy voegt vooral mogelijkheden toe waarmee de lezer net zoals hij kan vergroeien of die de lezer kan incorporeren.

Overall echoot het woord beweging: 'Je dankt je brein aan je voeten. Je denken is een uiting van je tred.' Lopen, ritme en geheugen zijn met elkaar verweven. Zoals de verstrengeling van het fysieke en het geestelijke: 'De spieren zijn de woorden van het lichaam/zij trekken heel de wereld naar zich toe.' Het lyrisch ik is 'wat mijn lijf zich herinnert', 'Zonder lichaam geen abstractie', 'de handen van de taal'. We lezen dat de woorden 'pink' en 'vinger' verwant zijn aan de Indo-Europese naam voor het getal vijf, vandaar de keuze voor vijfvoetige jamben, misschien wel een even klassieke keuze als de eerdergenoemde voedster die ons bijna terugbracht naar Odysseus zijn Eurykleia.

Geregeld wordt er gehint op een einde, een einde van het lichaam van het lyrisch ik ('de man die zijn sterfelijkheid leert aanvaarden') gekoppeld aan het einde van de kosmos, waarin na het wegsterven van alle klanken de *fis* overblijft. Mooi is dat het lyrisch ik na de *bodyscan* uiteindelijk ook echt in slaap valt. In dromen vangt hij een glimp op van de parallelle levens die hij ook daadwerkelijk heeft geleefd. Hiermee verwijst hij naar het begin van de bundel waarin de ik geen angst meer heeft voor de droom maar daarin 'juist een weg 'ziet' om in contact te komen/met alle mannen die ik ben geweest/en die ik nog kan worden in de levens/die ik steeds naast het mijne heb geleid,' regels geïnspireerd op Walt Whitmans uitspraak 'I contain multitudes' uit 'Song of Myself'.

De bundel is tevens een pleidooi voor het poëtische naast het puur wetenschappelijke onderzoek (zie hiervoor ook de eerdergenoemde podcast): zo 'zal ook de geleerdste anatoom/in heel dat bloedbed van je fijnste vezels/niet kunnen tonen waar jijzelf vertoeft'. Om te weten te komen wie we zijn, waar we zijn en wat we hier doen, moeten we niet alleen te rade gaan bij biologen maar ook bij de grote denkers en de literatuur. We kunnen gaan wandelen om in het ritme het denken te ervaren of we kunnen onlogische en irrationele dromen en gedachtes verkennen die parallelle en transcendente werelden openen. Juist in die breedte van bewustzijn glorieert deze poëzie, dit weefsel van genres, lyriek en wetenschap:

'Eenmaal gezongen komen noten los van hun abstractie om de nabijheid van een vergankelijke ziel te bewijzen. Noten zijn universalia maar de stem is individueel. Zolang er leven ruist laat de ultieme toon nog even op zich wachten. Zang is geen muziek voor het einde. Het is een lied voor onderweg.'

We hopen dat dit blauw vormgegeven lijflied voor de ziel, die 'blauwe melodie die haar onweerstaanbaar oproept' nog lang mag naklinken in de lezer en voor vele nieuwe lezers een inspirerende reisgenoot en gids mag zijn die troost en prikkelt.

De jury feliciteert Piet Gerbrandy namens de Stichting Zutphen Literair met het winnen van de Ida Gerhardt Poëzieprijs 2024.

Zutphen, 9 maart 2024
Sasja Janssen & Tsead Bruinja